

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Kirgizistan 2005

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

I Kirgizistan har stora politiska förändringar inträffat under året. Omfattande folkliga demonstrationer - utlösta band annat av missnöje över det sätt på vilket parlamentsvalen genomfördes i februari och mars - ledde till regeringens avgång och presidentens landsflykt. En ny president har valts under året och en ny regering har tillträtt, men det politiska läget är, generellt sett, fortfarande mycket instabilt och bräckligt. Detta leder även till en osäkerhet beträffande läget för de mänskliga rättigheterna (MR) i ett land, som likväl under tidigare år ansetts ha kommit längre än flera av sina centralasiatiska grannländer på detta område.

Det civila samhället är emellertid relativt starkt med ett flertal aktiva enskilda organisationer, bland annat på området mänskliga rättigheter.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna för mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Kirgizistan har tillträtt:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och dess protokoll om enskild klagorätt
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering
- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor och dess protokoll om enskild klagorätt
- Konventionen mot tortyr
- Konventionen om barnets rättigheter och dess fakultativa protokoll om handel med barn
- 1951 års flyktingkonvention

Kirgizistan har inte tillträtt protokollet till konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter om avskaffandet av dödsstraffet, det nyantagna protokollet

till tortyrkonventionen om förebyggande av tortyr eller barnkonventionens protokoll om barn i väpnade konflikter.

Kirgizistan rapporterar till de FN-kommittéer som övervakar att konventionerna efterlevs.

3. Respekten för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Trots förbud förekommer tortyr i häkten och fängelser, ofta som ett sätt att tvinga fram bekännelser. Tre av de nyvalda parlamentsledamöterna har skjutits till döds under året men det är oklart om dessa gärningar är politiskt betingade. Flera bedömare hävdar att de snarare kan vara orsakade av ekonomiska mellanhavanden, eventuellt med kriminella förtecken.

Förhållandena i landets fängelser är mycket bristfälliga. Överbeläggning och brist på mat och mediciner utgör de huvudsakliga problemen. Såväl lokala som internationella organisationer för mänskliga rättigheter, såsom Internationella rödakorskommittén, har tillåtits besöka fängelser. Enligt en rapport sammanställd av en kirgizisk enskild organisation är förhållandena särskilt svåra för fångar med homosexuell läggning, vilka befinner sig längst ner i den informella hierarki som råder i fängelserna.

4. Dödsstraff

Dödsstraff är fortfarande lagens strängaste straff i Kirgizistan men ett moratorium, som innebär att inga avrättningar verkställs, infördes 1998. Enligt uppgift sitter cirka 160 dödsdömda istället i fängelse på obestämd tid.

5. Rättssäkerhet

Konstitutionen föreskriver en oberoende dömande makt men i praktiken verkar rättsväsendet vara underställt den exekutiva makten. Åtalade kan få sina fall prövade i lokala och regionala domstolar samt i Högsta domstolen. Därutöver finns separata militärdomstolar och skiljedomstolar samt ett system med äldreråd som avgör familjetvister. En konstitutionsdomstol tolkar grundlagen. Presidenten nominerar domare till de högre domstolarna. Dessa måste godkännas av parlamentet. Domare i lokala domstolar utses av presidenten.

Det är åklagaren, som leder domstolsförhandlingarna. Principen om att den åtalade är oskyldig till dess motsatsen har bevisats skall följas och den åtalade har rätt till försvarsadvokat men dessa rättigheter respekteras inte alltid. Korruptionen inom rättsväsendet förefaller vara utbredd, inte minst som ett resultat av domarnas låga löner.

En ombudsman, som skall bevaka medborgarnas mänskliga rättigheter, utsågs i slutet av 2002.

6. Personlig frihet

Godtyckliga frihetsberövanden förekommer regelbundet i Kirgizistan, ibland uppenbarligen som ett sätt för polisen att tillskansa sig mutor. Enligt lagen krävs beslut från en åklagare innan en arrestering kan ske.

Fri rörlighet inom och över landets gränser tillåts i princip. Inom landet finns krav på registrering av bostads- och arbetsort. I samarbete med OSSE antogs 2002 en ny lag om inrikes migration, som syftar till att avskaffa systemet med registrering. Lagens skrivningar verkar dock ännu inte tillämpas fullt ut. Kravet på utresevisum är avskaffat sedan några år tillbaka.

7. Straffrihet

Straffrihet, det vill säga underlåtenhet från statens sida att beivra och bestraffa brott och särskilt brott begångna av statens representanter, är ett problem i Kirgizistan. De senaste åren har dock ett antal poliser åtalats för tortyr.

8. Yttrande- och mediafrihet

Konstitutionen föreskriver yttrande- och tryckfrihet men i praktiken begränsas dessa rättigheter. Regeringen utövar starkt inflytande över media, inte minst genom statliga bidrag. Ett antal oberoende tidningar finns i landet men då det ledande tidningstryckeriet är statligt och från tid till annan vägrar trycka vissa oberoende tidningar, möter de ibland svårigheter med utgivningen. Ett fristående tidningstryckeri har numera, med utländskt finansiellt stöd, etablerats men de oberoende tidningarnas upplaga är fortfarande mycket liten. Det finns även ett antal oberoende TV- och radiostationer. Samtliga media måste registrera sig innan de får inleda sin verksamhet. I den ranking över pressfriheten, som organisationen Reportrar utan gränser gjort år 2005 av 167 länder, hamnar Kirgizistan på plats 111.

Förenings- och församlingsfrihet föreskrivs i konstitutionen och respekteras i stort, även om framför allt de lokala myndigheterna ibland utnyttjat lagstiftningen för att begränsa dessa friheter. För att en förening eller organisation skall få verka krävs registrering, vilken som regel erhålls utan problem. Särskilda tillstånd krävs för demonstrationer och möten och sådana utfärdas i allmänhet.

Även om religionsfrihet föreskrivs i konstitutionen och respekteras i allmänhet, förekommer kränkningar av den. Alla religiösa grupperingar måste registreras och vissa kristna samfund har stött på problem i denna procedur. Hos regeringen finns en djup oro för utbredningen av extrema islamiska grupperingar, dels på grund av tidigare negativa erfarenheter av *Islamic Movement of Uzbekistan*, dels efter händelserna den 11 september 2001. Enligt ett statligt

program skall skolorna i Kirgizistan undervisa om olika religioner men det finns inte tillräckliga resurser för att genomföra programmet.

9. De politiska institutionerna

Som inledningsvis redan sagts, ledde folkliga protester mot organisationen och genomförandet av parlamentsvalen i februari och mars år 2005 till att den tidigare regeringen avgick och presidenten gick i landsflykt. Ett tema i protesterna var att valet förfuskats. Många kandidater vägrades nödvändig registrering och valresultaten manipulerades på flera håll. Många av de demonstrerande ifrågasatte därför det nyvalda parlamentets legitimitet. Kritik mot valens genomförande uttrycktes också från OSSE/ODIHR:s valövervakare.

Efter de turbulenta mars-dagarna tystnade emellertid de flesta av kraven på omval till parlamentet och nu råder den egendomliga situationen att det parlament, vars val utlöste demonstrationerna, sitter kvar, medan regering och president är nya. Även presidentvalet, som genomfördes i juli 2005, kritiserades av OSSE/ODIHR:s valövervakare, men ansågs likväl ha genomförts under bättre och mera rättvisa förhållanden än tidigare presidentval.

Läget mellan parlament och regering är således spänt men även mellan president och regeringschef finns spänningar. Landets framtida politiska situation torde därför förbli osäker och svåröversäglig.

Kvinnor saknar övergripande representation i det politiska livet. För närvarande finns ingen kvinna i regeringen, inte heller finns någon kvinnlig parlamentsledamot.

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Diskriminering inom arbetslivet på grund av kön, hudfärg, religion eller politisk åsikt är förbjuden men förekommer i viss utsträckning, även om myndigheterna vidtagit vissa åtgärder för att komma till rätta med problemen. Den normala arbetsveckan är 41 timmar.

Hälso- och säkerhetsförhållandena på landets arbetsplatser – i synnerhet inom industrin – är undermåliga. Lagen tillåter alla arbetare att fritt bilda och ansluta sig till fackliga organisationer och denna rätt respekteras i allmänhet. Enligt uppgift är 94 procent av arbetarna fackligt anslutna. Tvångsarbete är förbjudet men lär förekomma i viss utsträckning.

Kirgizistan har tillträtt sju av ILO:s (International Labour Organization) åtta centrala konventioner om föreningsfrihet och förhandlingsrätt, icke-diskriminering i arbetslivet, förbud mot tvångsarbete och förbud mot barnarbete men, som framkommit ovan, är tillämpningen i vissa fall bristfällig.

Kirgizistan har inte tillträtt ILO:s konvention om avskaffandet av de värsta formerna av barnarbete.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Som ovan redan framgått, är hälsoförhållandena på många av landets arbetsplatser undermåliga. Någon uttalad diskriminering vad gäller tillgången till hälsovård kan inte sägas förekomma men inom hälso- och sjukvården förekommer korruption och mutor. För den som har råd står, åtminstone i huvudstaden, privata alternativ till buds.

12. Rätten till utbildning

Kirgizistan har nio års obligatorisk skolgång, som är tänkt att vara avgiftsfri men utbildningssystemet lider brist på finansiering. Bättre bemedlade föräldrar sänder sina barn till privata skolor. Flickor och pojkar går i skolan i samma utsträckning och så gott som alla barn genomgår grundskolan.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Kirgizistan är ett fattigt land där stora delar av befolkningen lever under svåra förhållanden, inte minst på landsbygden. Det förekommer också uppgifter om att vissa etniska minoriteter (bland annat uzbeker, uigurer och dunganer) har en sämre och fattigare levnadsnivå än exempelvis kirgizerna.

14. Kvinnans ställning

Konstitutionen förbjuder diskriminering på grund av kön men regeringen har inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att hindra att sådan diskriminering sker. Kvinnomisshandel är ett utbrett och växande problem och många brott av detta slag anmäls aldrig. Dock förbjuder lagen hustrumisshandel. Även handel med kvinnor är ett allvarligt och tilltagande problem. Kirgizistan fungerar framför allt som ursprungs- och transitland för människohandel och det finns ingen lag som uttryckligen förbjuder verksamheten.

Kvinnorna har generellt – åtminstone i städerna – hög utbildning och är väl representerade i arbetslivet. Kvinnorna är dock kraftigt underrepresenterade inom politiken. Kvinnor på landsbygden har i allmänhet sämre hälsa och mer begränsade utbildningsmöjligheter än kvinnorna i städerna och de tar mer sällan arbete utanför hemmet.

15. Barnets rättigheter

Regeringen har antagit särskilda program för att förbättra barnens villkor och sprida information om barnens rättigheter men resurserna är inte tillräckliga för att säkra barnens grundläggande behov. Svåra sjukdomar, som skulle kunna förhindras med vaccinationer, fortsätter att breda ut sig. Tuberkulos är en vanlig dödsorsak bland små barn. Många barn, särskilt på landsbygden, lider av undernäring. Barnmisshandel är ett utbrett problem.

Fattiga föräldrar överger sina barn i allt större utsträckning. Enligt insatta bedömare kan antalet övergivna gatubarn uppskattas till mellan 2 000 och 15 000 (beroende på årstiden). Enbart i huvudstaden Bisjkek beräknas det, enligt UNICEF, finnas cirka 2 000 gatubarn.

Minimiåldern för att få arbeta varierar med arbetsuppgiften men ingen yngre än 14 år får enligt lagen arbeta. Barnarbete blir dock allt vanligare både på landsbygden och i städerna. Ett särskilt problem är barns deltagande i arbetet med tobaksskördarna. Handel med flickor för prostitution förekommer men ingen tillförlitlig statistik över problemet finns att tillgå.

16. Olika befolkningsgruppers situation (etniska, religiösa minoriteter, urbefolkningar med flera)

Icke-kirgizer uppges vara diskriminerade, främst genom att de ofta nekas tillträde till högre statliga ämbeten. Såväl ryssar som uzbeker är underrepresenterade i det politiska livet. År 2001 erhöll ryskan status som officiellt språk. Vid 2005 års parlamentsval förekom för första gången även viss agitation på uzbekiska språket. Universitetsutbildningar genomförs mestadels på ryska.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning

Tidigare var homosexuella handlingar mellan män förbjudna enligt lag men detta förbud är nu avskaffat. Kvinnlig homosexualitet har aldrig reglerats i lagstiftningen. Enligt en lokal enskild organisation, som arbetar mot diskriminering och förföljelse på grund av sexuell läggning, accepteras homosexuella generellt av samhället. Sedan förbudet lyftes har många män öppet våga visa sin homosexualitet. Men inom vissa samhällssektorer (jämför vad som ovan sagts om homosexuella fångars situation) finns fortfarande både fördomar och förnedrande behandling.

18. Flyktingars rättigheter

Kirgizistan utfärdar asyl och flyktingstatus i enlighet med FN:s flyktingkonvention. Flertalet av landets flyktingar kommer från Tadzjikistan och Afghanistan. De pågående striderna i Tjetjenien har även medfört vissa flyktingströmmar därifrån till Kirgizistan. Regeringen samarbetar med UNHCR och andra humanitära organisationer för att bistå flyktingar. Det förtjänar också att särskilt uppmärksamma att de kirgiziska myndigheterna, så när som i några enskilda fall, inte gav efter för påtryckningar från Uzbekistan att utlämna dem som flytt till Kirgizistan efter oroligheterna i Andizjan i Uzbekistan. I stället medverkade landets myndigheter till att UNHCR kunde ge omkring 450 flyktingar från Uzbekistan en fristad i tredje land.

19. Funktionshindrades situation

Regeringen har antagit ett program för att trygga funktionshindrades rättigheter i samhället. En särskild plan finns för funktionshindrade barn. Budgeten räcker dock inte till för att implementera dessa program till fullo, i synnerhet när det gäller mentalt handikappade. Funktionshindrade lider generellt av social diskriminering och hög arbetslöshet.

20. Oberoende organisationer för mänskliga rättigheter

Det civila samhället är relativt starkt i Kirgizistan. Flera lokala organisationer för mänskliga rättigheter är verksamma och tillåts i stort utföra sitt arbete med att bevaka och rapportera om situationen för de mänskliga rättigheterna utan inblandning av regeringen.

21. Fältverksamhet eller rådgivning på området mänskliga rättigheter

OSSE, som har kontor i Bisjkek och i staden Osj, genomför utbildning på området mänskliga rättigheter. Inte minst efter de politiska omvälvningarna i våras har OSSE mycket aktivt lämnat råd till myndigheterna inte bara på MR-området utan även vad gäller politiska reformer i stort.